

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA XORIJIY TILLARNI O'QITISH
TEXNOLOGIYASI

To'rayeva Umida Egamberdiyevna

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti dotsenti

Annotatsiya: *Bugungi kun - globallashuv davridir. Bu davr insoniyatning zamon bilan hamnafas odimlashini talab etadi. Shu boisdan, turli soha mutaxassislari o'z ona tilini mukammal bilish bilan bir qatorda, bir nechta xorijiy tillarni bilishi va muloqot qila olishi maqsadga muvofiq.*

Kalit so'zlar: *pedagogik va axborot-kommunikatsion texnologiyalari, mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy mustaqil fikrlash, ma'naviyat, til*

Bugungi kun-globallashuv davridir. Bu davr insoniyatning zamon bilan hamnafas odimlashini talab etadi. Shu boisdan, turli soha mutaxassislari o'z ona tilini mukammal bilish bilan bir qatorda, bir nechta xorijiy tillarni bilishi va muloqot qila olishi maqsadga muvofiq. Buning uchun xorijiy tillarni o'rganish va o'qitish tizimini yanada zamonaviy metodlar bilan takomillashtirish hamda chet tillarini o'rganishga bo'lgan motivatsiyani oshirish nihoyatda katta ahamiyat kasb etadi.

Prezidentimizning 2021-yil, 19-maydagi "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari Vazirlar Mahkamasi huzurida Xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish agentligi tashkil etildi.

Internet saytlarida xorijiy tillarni o'rganishga bag'ishlangan "Inglizcha "dunyoning sevimli tili " bo'lib qola oladimi?", "Chet tili faqat "english"mi?" sarlavhalari ostida yozilgan bir nechta ilmiy va ilmiy-ommabop maqolalarda mualliflar xorijiy tillarni o'qitish faqatgina ingliz tili bilan cheklanib qolishi kerak emasligiga urg'u beradilar.

Darhaqiqat, xorijiy tillar deganda ko'z o'ngimizda barcha chet mamlakat tillari namoyon bo'lsa-da, afsuski, mamlakatimizda maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim tizimida bu borada oqsash yaqqol seziladi. Negaki, deyarli davlat tasarrufidagi barcha o'rta maktablarda shu kunga qadar asosan ingliz tili chet tili sifatida o'rgatib kelinmoqda edi. Biroq Prezidentimiz tashabbusi bilan bugungi kunda ta'lim muassasalari, tarmoqlar va hududlarning ehtiyojidan kelib chiqib, kamida 10 ta chet tilini — ingliz, rus, nemis, fransuz, xitoy, koreys, yapon, turk, arab, fors tillarini o'rgatishni tashkillashtirishdek dolzarb masala kun tartibiga qo'yilgan.

Bugungi kunda Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish agentligi tomonidan bu borada bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Til o'rganish va o'qitish borasida dunyoning yetuk olimlari tajribasida samarali natija berib kelayotgan o'qitish metodikalari, shuningdek, xorijiy tillarni o'qitish sohasida "bog'cha-maktab-oliy ta'lim tashkiloti-korxona" tamoyilidagi uzluksiz ta'lim zanjirini

joriy etish, aholining barcha qatlamlariga mos bo'lgan tilni o'rganish bo'yicha uslubiyot va tavsiyalarni ishlab chiqishni muvofiqlashtirish singari ko'plab salmoqli ishlar bajarilib kelinmoqda. Agentlik qisqa muddat ichida uzluksiz ta'lim tizimining bosh bo'g'inlari sanalgan vazirliklar, chet tili o'qitishning turli sohalarida faoliyat yuritib kelayotgan ko'plab xorijiy va mahalliy tashkilotlar hamda davlat va nodavlat ta'lim muassasalari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yib, katta-katta loyixalar ustida ishlashga muvaffaq bo'lmoqda. Jumladan, Britaniya Kengashi, AQShning O'zbekistondagi elchixonasi, O'zbekistondagi Gyote Instituti, Yaponiya va Koreya xalqaro hamkorlik agentliklari, At Tanal Al Arabi arab tilini o'qitishva test tizimini o'z ichiga olgan tashkilot, Istanbul Aydin Universiteti, shuningdek, Makmillan, Oksford singari xorijiy nashriyotlar bilan aloqa o'rnatilib, hamkorlikda faoliyat olib borilmoqda.

Shuningdek, olis hududlarda joylashgan yoki xorijiy tillarni o'qitish bo'yicha ko'rsatkichi past bo'lgan ta'lim tashkilotlari o'qituvchilarining malakasini oshirish bo'yicha Agentlik tomonidan respublikada faoliyat yuritayotgan nodavlat ta'lim tashkilotlari va xorijiy hamkorlar vakillaridan iborat mobil guruhlar shakllantirildi. Mazkur mobil guruhlar tomonidan "kaskad" tamoyili asosida hududlarda xorijiy tillarni o'qitish va ommalashtirish bo'yicha trenerlar tayyorlanmoqda hamda ularning hududdagi chet tillari o'qituvchilarining malakasini oshirish bo'yicha faoliyati tashkil etildi.

Biz ajdodlardan avlodlarga o'tib kelayotgan bebaho boylikning vorislari sifatida ona tilimizni, ona tilimiz qatorida chet tilini o'rganish, targ'ib va tadqiq qilish, tariximiz va milliy qadriyatlarimizni asrab-avaylashimiz, uni boyitish, nufuzini yanada oshirish ustida doimiy ishlashimiz zarur. Ayniqsa, fundamental fanlar, zamonaviy kommunikatsiya va axborot texnologiyalari, bank-moliya tizimi kabi o'ta muhim sohalarda ona tilimizning qo'llanish, o'tmish tariximizni o'rganish doirasini kengaytirish, ilmiy asosda har tomonlama rivojlantirish - milliy o'zlikni, Vatan tuyg'usini anglashdek ezgu maqsadlarga xizmat qilishi biz o'qituvchilar uchun zarur va shartdir.

O'quvchilar nutqini, dunyoqarashini zamon talablari darajasiga ko'tarish ta'lim muassasalarida, xususan umumta'lim maktablarida olib boriladigan mashg'ulotlarning asosiy vazifalaridan biridir. Sinflarda darslarni mavzu xarakteriga qarab xilma-xil, qiziqarli va fikrlashga da'vat etuvchi o'yin-topshiriqlar, zamonaviy pedagogik (interfaol) texnologiyalar asosida tashkil etish o'quvchilarda mustaqil ijodiy mushohada yuritish, o'z fikrini aniq, ravon, ixcham holda o'zgalarga yetkaza bilish ko'nikma va malakalarini shakllantirish hamda rivojlantirishga yordam beradi.

Boy merosimiz, ajdodlarimizning aql-zakovati bilan yug'rilgan «Donishmandlar bisoti»dan olingan chuqur mazmunli qisqa hikoyalar, madaniy-tarixiy yodgorliklarimizga oid ma'lumotlar, uzoq tariximiz, tilimiz, adabiyotimizning buyuk allomalariga oid ma'lumotlar to'plashda axborot kommunikasiya texnologiyalaridan foydalanish yaxshi samara beradi. Bu kabi texnologiyalar orqali talaba animatsion

ko`rinishlar orqali madaniy yodgorliklarning, obidalarining arxitekturasini, milliy ma'naviyatimiz, madaniyatimiz, tilimiz va millatimiz to'g'risida tasavvur hosil qilishlari mumkin.

Mavzuni o'rgatishda o'qituvchi-pedagog o'quvchilar nutqi va erkin ijodiy fikrlash qobiliyatini o'stirish, ravon gapirishga o'rgatish, nazariy ma'lumotlarni puxta o'zlashtirish, so'z boyligini oshirish, xotirada saqlash, ular xarakterida ijobiy sifatlarni shakllantirish, ajdodlarimizga bo'lgan milliy ehtirom tuyg'ularini uyg'otishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi.

Dars jarayonida o'quvchilarning kompyuterda ishlash yo kuzatish malakalari emas, eng asosiysi, ularning ijodkorligi va tashabbuskorligi rivojlanadi, eslab qolish qobiliyati kuchayib, yozma va og'zaki nutqini rivojlantirish masalalariga katta e'tibor qaratiladi.

Multimediya vositalari nutqli axborotni kiritish-chiqarish qurilmalari, animatsion va video ma'lumotlarni kiritish va chiqarish qurilmalari, tovushli va video ma'lumotlarni saqlovchi optik disklar, multimedia vositalaridan foydalanishda ularning bir necha turlari va usullari mavjud.

O'quvchilarga yangi mavzuni o'tishda, ushbu mavzudagi tegishli nazariy va amaliy mustahkamlovchi vositalarni keltirish o'rinlidir:

- mavzu bo'yicha mavjud ma'lumotlarning to'liq bayoni;
- mavzu yuzasidan nazorat savollari va topshiriqlar;
- nazariy ma'lumotlar aks etgan slaydlar;
- animatsion rolik va jadvallar;
- tayanch so'z va iboralar;
- internet ma'lumotlari;

Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda metodlarning va shakllarning o'zaro o'rin almashinib turishi darsning jozibadorligini, uning tovlanib turishini ta'minlaydigan muhim omillardan biridir. O'qitishning zamonaviy interfaol usullaridan samarali foydalana bilmaslik, dars o'tishning an'anaviy usullari orqali o'qitish darsning zerikarli va samarasiz o'tishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bilan birga gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar yo'nalishida bo'lmagan mutaxassislar tayyorlaydigan yo'nalishlar o'quvchilarining ushbu fanlarga qiziqishining susayishiga, shuning natijasida talaba dunyoqarashining tor doirada shakllanib qolishiga olib keladi.

Ta'lim tizimida fanlarni interfaol usullardan foydalanib o'rgatishning asosiy maqsadlari ularni keyingi mehnat faoliyatida to'g'ri yozish, xususan ingliz yoki nemis tilida o'z fikrini erkin bayon etish, tariximizga milliy ehtirom tuyg'ularini o'quvchilar ongiga singdirishga erishish, munshaot qoidalarini bilish kabi ko'nikma va malakalarni shakllantirishdir. Ushbu ko'nikmalar ichida eng muhimi fikrni matn tarzida izchil bayon etishdir.

Oddiy bir misol. Mashg'ulotning avvalida o'quvchilarga buyuk tarixchilarimiz, qomusiy allomalarimiz, milliy qadriyatlarimiz va an'alarimiz, betakror ma'naviyatimiz, tilimiz, millatimiz, dinimiz, e'tiqodimiz haqidagi ma'lumotlar bilan

ishlash, oson ingliz yoki nemis tilida gapirish yo'llari tushuntiriladi. Keyin talabalarning e'tibori monitor (ekran) dagi axborotlarni /matnli, tasvirli/ tovushli va animatsion ko'rinishda namoyish qilinayotgan matnga qaratiladi. O'quvchilar uning mazmunini, talab darajasi bilan tanishganlaridan so'ng (tovushli) matn ustida ishlashning quyidagi bosqichlariga o'tishi mumkin:

- matndagi asosiy fikrni aniqlash;
- matnni qismlarga ajratish;
- matn yuzasidan savollar tuzish;
- matnga reja tuzish;
- reja asosida matn mazmunini qayta hikoya qilish;
- syujet (tarixiy voqealar, milliy madaniy qadriyatlar, muhim sanalar, faktlar, raqamlar va har xil qarashlar) mazmunini qayta hikoya qilish;
- tushunish asosida o'z fikrini mustaqil bayon qilish va h.k.

Mashg'ulot davomida o'quvchilarda mustaqil fikr bildirish, xotirani charxlash, esda tutish va nutq malakalarini rivojlantirish uchun yana quyidagi vazifalar taklif etilishi mumkin.

Kompyuterga ma'lum davrdagi tarixiy voqealar (diniy e'tiqodlar, g'oyalar, tilimizning tadrijiy rivojlanish bosqichlari) yozilgan bo'ladi. Har bir talaba tasviriy voqea (tovushli matn)ni o'zicha tahlil qilishi, davom ettirishi va yakun yasashi mumkin. (Olingan javoblar kompyuterga yozib boriladi).

Tahlil qilganimizdek, ta'lim-tarbiya jarayonlarida yangi pedagogik va axborot texnologiyalarni qo'llashda o'tmish allomalarimizning g'oya va qarashlaridan foydalanish o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashda yanada samarali bo'lishini ta'minlaydi. Zamonaviy o'quv mashg'ulotlarida ana shunday natijaga erishish o'quv jarayonida innovatsion va axborot texnologiyalarini qo'llashni taqozo etadi. Shunday ekan, o'qituvchi yangi pedagogik va axborot-kommunikatsion texnologiyalarni o'zlashtirishi va uni darsda tatbiq etishi, takomillashtirib borishi, o'z ustida ishlashi, mavzuni hayotiy voqealar bilan bog'lashi orqali - kelgusida o'quvchilarda mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy mustaqil fikrlashni shakllantirishga, qobiliyatlarini rivojlantirishga, raqobatbardosh, yetuk mutaxassis bo'lishlariga hamda mutaxassisga kerakli bo'lgan kasbiy fazilatlarni tarbiyalashga erishadi. Bu mas'uliyatli vazifa natijasida o'quvchida quyidagi ko'nikmalar shakllanadi:

- o'quvchi o'zida ortiqcha hayajonni yo'q qila olishga o'rganib boradi;
- so'zga chiqishdan oldin jur'atsizlikni yenga olish qobiliyati o'sadi;
- qattiq hayajon, ruhiy zarba (stress) vaqtida o'zini boshqara olishni o'rganadi.

Xulosa qilib aytganda, umumta'lim maktab ta'limida interfaol usullarni qo'llash samarali foydalanish jarayonida o'quvchi faol ishtirokchiga aylanadi, ularda fan bo'yicha hosil bo'lgan bilim, malaka va ko'nikma mustahkamlanadi, bu esa, o'z navbatida mashg'ulotning samaradorligi oshganligi va o'qituvchi ijobiy natijaga erishganini ko'rsatadi. Maktablarda ta'lim tizimida interfaol usullardan foydalanishning shunga o'xshash usullari ko'p, asosiysi, bunda o'quvchilarni

kompyuter va multimediya vositalari bilan ishlashga nafaqat qiziqtirish, balki odatlantirish kerak. Bir soʻz bilan aytganda, axborot texnologiyalari nafaqat kelajak texnologiyasi, shuningdek, oʻtmish tariximizni, milliy anʼanalarimizni, merosimiz, dinimiz, millatimiz, oʻzligimiz, xorijiy tillarni oʻrganishda ham asosiy vositalardan biri sifatida oʻz mavqeiga egaligi shubhasiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 5 oktabr 2020 yil, PQ-6079
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 28.04.2020 yildagi PQ-4699-sonli
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 15.07.2019 yildagi 589-sonli
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 2020-yil 17-martdagi PQ-4642- sonli
5. Leonov, S. A. (2018). Integrasiya zdravooxraneniya, obrazovaniya i informasionno-kommunikacionnix texnologiy v ramkax sifrovizasii otechestvennoy medisini. Aktualnie problemi ekonomiki i upravleniya, (3),
6. Safuanov, R. M., Lexmus, M. Yu., & Kolganov, E. A. (2019). Sifrovizasiya sistemi obrazovaniya. Vestnik UGNTU. Nauka, obrazovanie, ekonomika. Seriya: ekonomika, (2 (28)).
7. Kotenyova, D. S., But, E. A., & Gurova, E. A. (2020). Sifrovie texnologii v sisteme obrazovaniya. Molodejnyy nauchnyy forum, 78.